

A KLASSZIKA–FILOLÓGUS SZABÓ MIKLÓS

Tisztelt Collegium! Tisztelt ünneplő hallgatóság!

Bár jelen rövid áttekintés – tárgyából adódóan – Szabó Miklós *klasszika–filológusi* működését hivatott tárgyalni, erről a kérdésről nem lehet érdemben nyilatkozni anélkül, hogy ne vennénk figyelembe Szabó *pedagógiai–intézményvezetői* tevékenységét, nem is beszélve a még szorosabban idetartozó *szótárírói* munkájáról. Mivel az életpálya ezen szakaszairól részben hallottunk, részben hamarosan hallani fogunk emlékező előadásokat, ezúttal csak azt kívánom hangsúlyozni, hogy az egyes területek *nem választhatók szét egyértelműen*. Szabó Miklós tudományos tevékenységének jellegére erősen rányomta a bélyegét, hogy az adott kutatásokat egy *tanár* folytatta, az Eötvös Collegium vezetésével járó *igazgatói* terhek pedig már pusztán időben is jelentős igénybevétellel tették/teszik próbára intézményünk mindenkori vezetőjét.

A *tanári* létből fakadó sajátosságokat abban látom, hogy a szűkebb szakmának szánt látványos–hangzatos, és főleg futószalagon készülő tanulmányok, előadói fellépések sorozata helyett Szabó Miklós elsősorban a *szélesebb nagyközönséget* kívánta megszólítani. Mindez éles ellentétben áll a modern kor *tudomány–tudós* felfogásával. Ma bármely tudományterületen minden kutatóval szemben kimondott elvárás, hogy lehetőség szerint idegen nyelven ismertesse meg a szakterület nemzetközi képviselőivel is kutatásainak eredményét, írjon könyveket, szerepeljen rendszeresen nemzetközi konferenciákon. Sőt, a tudományos előrelépés feltétele a meghatározott számú publikáció, a szintén számszerűen meghatározott idézettségi jegyzékkel. Hogy aztán az évente kiadott tucatnyi tudományos közlemény és akárhány előadás milyen *színvonalú*; hogy az idézők méltatva vagy netán élesen *bírálv*a említenek egy–egy művet, az elsikkad, legfeljebb az utókor ítéli majd meg. Hogy ez jól van–e így, nem tudom, de kétségtelen tény, hogy a tudománymetriai statisztika csalóka elvárásainak ma már sok régi nagyságunk, köztük Szabó Miklós sem felelne meg. Ugyanakkor hajlamosak vagyunk elfeledkezni arról, hogy minden tudománynak szüksége van a művelt nagyközönség érdeklődésére és értő figyelmére – különösen Magyarországon, különösen, ha a klasszika–filológiáról van szó. Nem szükséges hangsúlyoznunk, hogy milyen rendkívüli jelentőséggel bír az utánpótlás szempontjából, ha egy megfelelő nyelvismerettel nem rendelkező középiskolás magyarul veheti kézbe a görög–latin klasszikusokat, vagy éppen hozzáférhet megfelelő magyar nyelvű segédeszközökhöz. Ezek elkészítése azonban mindig fáradtságos és hálátlan feladat, a roppant munkát elvégző szorgos napszámosok pedig

örülhetnek, ha művüket – igazságtalanul – a kissé lenéző hangzású „népszerűsítő” jelzővel illetik. Szabó Miklós – amennyire a számomra elérhető anyagból látszott – a klasszika-filológia egyik szorgos napszámosa, szürke eminenciása volt. Alighanem ennek köszönhető, hogy munkásságáról keveset írtak: Moravcsik Gyula nekrológja az Antik Tanulmányok 7. számában szinte az egyetlen érdemi méltatás. Ráadásul, ami Szabó Miklós műveit illeti, néhány még ezek közül is elérhetetlen a nagyközönség számára. A bibliográfiai tételek között időben elsőként regisztrált munka, „*A beszédek bekeretelése Homeros költeményeiben*” (latin címén *Quomodo orationes poematibus Homericis intextae sint*; Franklin Társulat, 1906) című tudomásom szerint csak az Irodalomtudományi Intézet Collegiumtól örökölt könyvtárában olvasható: alighanem ez volt a doktori értekezés. Az első munka annyiban mindenképpen jelzésértékű tekinthető, hogy már mutatja Szabó Miklós klasszika-filológiai pályájára jellemző görög irányultságot. Ez alól egyetlen kivétel a Csengery János Horatius-fordításait elemző írás a Napkelet 1924-es évfolyamából, melyben Szabó – elismerve Csengery érdemeit – a *forma*, vagyis az eredeti *versmérték* elhagyását nehezményezi: régi vita, jogos észrevétel. A csodált görög kultúráról, „*az – idézem – egész világot, az embert és a fölötte lévő hatalmakat egységes és megbonthatatlan szemléletben összefoglaló és együtt látó görög szellemről*” szóló hitvallásnak is tekinthetjük a Kallós Ede írta *Görög élet és műveltség* kritikájában tömören megfogalmazott gondolatot: „*a görög művelődéstörténetnek egészen különleges jelentőségű szerepe van az egyetemes emberiség történetében: kiindulópontja és magyarázója az európai kultúrának*”. Hogy Szabó Miklós a magyar nyelvű tudományos-ismeretterjesztő szakirodalmat figyelemmel követte, jól látszik recenzióiból: Kallósnak az előbb hivatkozott műve mellett egy másikról, a *Görög mithológiáról* (Theologiai Szemle, 1925) is született ismertetés, ahogyan Pauler Ákos *Aristotelés*–monográfiájáról is (Napkelet, 1923, 1), utóbbi már előrevetíti a későbbi évtizedes érdeklődés tárgyát. Az idegen nyelvű – elsősorban francia – szakirodalom ismerete bújtatva ugyan, de valamennyi munkában kitapintható: Kallós munkájánál például Croiset görög kultúrtörténete az összehasonlítási alap. Még egy tárgyilagos ismertető–elemző cikk Moravcsik Gyulának *Szent László leánya és a bizánci Pantokrator-monostor* című tanulmányáról (Napkelet, 1924, 2), és a többi jóformán mind–mind Aristotelés. Csak címszavakban a fordítások: *Politika*, Magyar Filozófiai Társaság Könyvtára 4., Budapest, 1923; *Nikomachosi ethika* görögül és magyarul I–II, Budapest, 1942; *Organon* I. görögül és magyarul Rónafalvi Ödönnel közösen, Budapest, 1961. Közben – bizonyára jólesett egy kis pihenés – egyéb dialógusok mellett lefordította Platón *Államának* mind a 10 könyvét is. Ezek a fordítások, más szóval, a sajátos aristotelési

filozófiai terminológia magyarra ültetése jelentik Szabó Miklós életművének egyik csúcspontját.

Még a hírhedten szigorú Aristotelés–szakértő és fordító, Förster Aurél is leszögezi négy oldalas bírálatában (Egyetemes Philológiai Közlöny, 1925), hogy – idézem: „*a fordító hasznavehető és olvasható munkát nyújtott a Politika iránt érdeklődőknek. Fordítás közben szerzett tapasztalatait talán valamelyik más, rokontárgyú aristotelési munka, pl. a Nikomachosi ethika átültetésénél értékesíthetné.*” A tanács – mint tudjuk – nyitott fülekre lelt. Még találóbb Hornyánszky Gyula méltatása (Athenaeum, 1924) – idézem: „*Az új fordítás simán folyó, magyaros olvasmány, különösen a német Stahr-ra támaszkodó és rég lomtárba került Haberern-féle fordításnak pótlásaként és ellenpárjaként. A toborzó jellegében látom legfőbb érdemét. Felszólítás és alkalom egyidőben, hogy Aristotelésszel necsak a tudomány legszűkebb köreibben, és necsak klasszikus-filológusaink foglalkozzanak.*”

Összegésképpen mi sem mondhatunk mást: Szabó Miklós filológiai tárgyú munkásságának *egyik* leginkább időtálló és értékes részét az Aristotelés–fordítások alkotják. *A másiktól*, a szótárírói részről Tegyei Tanár úr emlékezik.

Mészáros Tamás
Műhelyvezető, tudományos munkatárs
ELTE Eötvös József Collegium Bollók János Klasszika-filológia műhely